

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Головною метою виховання на сучасному етапі є передача молодому поколінню соціального досвіду, багатств духовної культури народу, його соціальної ментальності, своєрідності світогляду. На цій основі формуються особистісні риси громадянина-патріота України, які включають в себе, національну самосвідомість, розвинену духовність, моральну, художньо-естетичну, правову, трудову, фізичну, екологічну культуру, розвиток індивідуальних здібностей і таланту. Саме тому національна спроможність освіти, як наголошується у Державній національній програмі «Освіта» («Україна ХХІ століття») – полягає у невіддільності її від «національно-патріотичного ґрунту, її органічному поєднанні з національною історією і народними традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу» [5, с. 100].

Однією з основних складових системи виховання підростаючого покоління нашої держави є його правове виховання.

Й. Васькович доречно зауважує: «Народна правосвідомість завжди утверджувала право на свободу, землю, власність, працю, вільне господарювання, житло тощо. Однак в останні десятиліття рівень правової культури громадян України значно знизився. Загрозливих масштабів набули скептицизм, цинізм, лицемірство, недодержання законів» [2, с. 49–50].

Основною вимогою часу є забезпечення громадянської та правової освіти підростаючого покоління.

Ідеї національно-патріотичного, громадянсько-правового виховання та освіти молоді розробляли Г. Ващенко, О. Духнович, С. Русова, С. Сірополко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Я. Чепіга та інші визначні вчені, педагоги, культурні та громадські діячі України.

У сучасній педагогіці дану проблему розробляють І. Бех, Н. Басюк, О. Вишневський, І. Жадан, М. Іванчук, С. Карпенчук, Т. Клиненко, І. Коберник, Л. Мицик, В. Смолук тощо.

Правове виховання молодших школярів є необхідним компонентом ранньої профілактики відхилень у їх поведінці, тобто проведення виховної роботи на стадії формування характеру, стосунків із середовищем. Рання профілактика викликана тим, що спостерігається такий тривожний симптом, як омолодження дитячої злочинності. Сьогодні на обліку в правоохоронних органах питома вага молодших школярів складає 6–8 % [6, с. 10].

Дослідники проблем правового виховання учнівської молоді М. Володько і О. Карпов вважають, що «морально-правове виховання лише тоді може дати позитивний ефект, коли воно має комплексний характер і починається в сім'ї, дитячих садках, у школі буквально з першого класу» [3, с. 120]. В. Воронов також стверджує, що з метою запобігання правопорушень правову освіту й виховання потрібно

розпочинати не з восьмого класу, а з 9–10 років [4, с. 3].

У даній праці ми поставили за мету обґрунтувати особливості формування громадянсько-правової культури молодших школярів.

Особливістю завдань громадянсько-правової освіти в початковій школі є створення умов для формування елементарних знань про державу, закони, права і відповідальність людини і громадянина, основні моральні цінності і норми поведінки.

У навчальних програмах для 1–4 класів найяскравішим прикладом реалізації вищезазначених принципів та завдань освіти є курс «Громадянська освіта» [8, с. 22–44], який включає ряд тем: «Ти і Україна», «Людина – це частина суспільства», «Людина серед людей», «Сім'я. Обов'язки в сім'ї», «Ставлення до старших», «Державні свята. Дослідження їх змісту» тощо. Розгляд цих тем сприяє формуванню в учнів уявлень про права та обов'язки людини в суспільстві і сім'ї.

Відповідно до нової програми курсу у посібнику «Я і Україна. Зошит з громадянської освіти. 3 клас» вміщено навчальний матеріал, який відповідає новій програмі Міністерства освіти і науки України та Державному стандарту початкової загальної освіти й доповнює підручник «Я і Україна. 3 клас» (до підручника Т. М. Байбара, Н. М. Бібік «Я і Україна»). Проаналізувавши зміст зошитів, ми можемо назвати наступні теми, які сприятимуть формуванню в учнів правових уявлень: «Людина – частина природи і суспільства», «Правила поведінки в громадських місцях», «Великий дім – держава, лад у ньому – закон», «Основні правопорушення, поширені серед дітей», «Людське «Я», «Як уникнути конфліктів», «Права й обов'язки громадян», «Взаємні обов'язки батьків і дітей», «Державні символи України», «Українська мова – державна мова України», «Українці. Хто ми? Які ми?» тощо.

Посібник «Я і Україна. Я і суспільство. Тестові завдання. 3 клас» спрямований на оперативну перевірку рівня засвоєння курсу «Я і Україна. Я і суспільство» учнями 3 класу. Посібник містить п'ятнадцять тематичних тестів, кожен з яких складається із шести завдань.

Зошит «Я і Україна. Громадянська освіта. Робочий зошит. 4 клас» містить навчальний матеріал, який відповідає новій програмі Міністерства освіти і науки України та Державному стандарту початкової загальної освіти й доповнює підручник «Я і Україна. 4 клас» (Т. М. Байбара, Н. М. Бібік). Зміст посібника складають наступні теми: «Світ моєї України», «Погляд в майбутнє моєї країни», «Українці. Хто ми? Які ми?», «Життя – найвища цінність», «Українська мова – державна мова України», «Державні, релігійні та народні свята в Україні» тощо.

У посібнику «Я і Україна. Я і суспільство. Тестові завдання. 4 клас» подано тестові завдання, призначені для оперативної перевірки рівня засвоєння курсу «Я і Україна. Я і суспільство» учнями 4 класу. Зміст завдань підібрано відповідно до чинної програми. Посібник містить чотирнадцять тематичних тестів, кожен з яких складається з шести основних і двох додаткових завдань.

Ґрунтовною основою для підготовки вчителя до уроків

громадянської освіти послугує збірник розробок уроків до курсу «Я і Україна. Громадянська освіта. 3 клас» [1]. У збірнику подано розгорнуті конспекти уроків громадянської освіти, зміст яких відповідає чинній навчальній програмі «Я і Україна. Громадянська освіта. 3 клас» (автор Н. М. Бібік) та підручнику «Я і Україна. 3 клас» (автори Т. М. Байбара, Н. М. Бібік). Запропоновані матеріали дають учителеві можливість ефективно і швидко підготуватися до уроку, використовуючи інтерактивні технології навчання. Різноманітні практичні та творчі завдання, додатковий матеріал, ігрові вправи зроблять урок цікавим і змістовним.

У посібнику «Уроки з курсу «Я і Україна. Я і суспільство. 4 клас» подано розгорнуті конспекти уроків з курсу «Я і Україна» (Я і суспільство), зміст яких відповідає навчальній програмі (автор Н. М. Бібік) та підручнику «Я і Україна. 4 клас» (автори Т. М. Байбара, Н. М. Бібік). Автор посібника пропонує зразки бесід під час вивчення нового матеріалу, опорні схеми, цікаві творчі завдання. Для фронтальної, групової, диференційованої роботи дібрано різноманітний історичний, народознавчий та ігровий матеріал. Передбачено використання зошита з громадянської освіти.

Неодмінним у сучасній класній кімнаті є куточок громадянина України або плакат «Державні символи України: герб, гімн, прапор.

Звісно, курс «Громадянська освіта» для реалізації завдань національного виховання є ключовим, оскільки має належну навчально-методичну базу для формування у школярів громадянської культури.

Загалом ми дійшли висновку, що найбільш актуальним завданням сьогодення є громадянсько-правова освіта підростаючого покоління. Тому виникає гостра потреба у підготовці фахівців, готових до її здійснення.

У правовиховній роботі з молодшими школярами дуже важлива роль усвідомлення оцінювання ними власного становища в колективі. Особливе значення має адекватна оцінка, оскільки саме в школі відбувається інтенсивне формування особистості. Правильне оцінювання свого статусу активно сприяє пізнанню дитиною самої себе, взаємин з іншими людьми і навколишньою дійсністю. На цій основі у школярів формується вміння зважати на вимоги товаришів і дорослих, враховувати їх у власній поведінці [7, с. 19].

Деякі інші наслідки оцінної діяльності дітей простежуються у другому й особливо у третьому класі. Це пояснюється розвитком самосвідомості молодших школярів. Тривале спілкування з однокласниками дає змогу краще пізнати їх у різних ситуаціях, допомагає пізнати самого себе, зрозуміти, як до тебе ставляться ровесники: що вони в тобі цінують, а що засуджують. З віком у молодших школярів розвиваються ті психічні функції, завдяки яким діти глибше проникають у суть явищ, знаходять у них істотне, спільне й відмінне, що позитивно позначається на розвитку їхньої самосвідомості взагалі, на оцінці інших людей і самооцінці зокрема [7, с. 20].

Загалом у початковій школі громадянсько-правове виховання та

освіта школярів спрямоване на: ознайомлення з державною символікою; морально-правове виховання, що визначає норми ставлення до оточуючих, до старших людей і молодших, повага до їх прав; права і обов'язки учня молодших класів як члена суспільства; міжнародне й українське законодавство про права дитини.

Наприклад, нами розроблена авторська презентація Конвенції ООН про права дитини «Малечі про серйозні речі: права дитини», переглянувши яку, учні матимуть можливість ознайомитися із правами групи «Піклуйтеся про мене» (всі діти мають право на достатнє та здорове харчування; всі діти мають право на освіту; всі діти мають право на медичну допомогу; всі діти мають право на розваги), правами групи «Не знущайтеся наді мною» (всі діти мають право виражати свої погляди; всі діти мають право сповідувати свою власну релігію; всі діти мають право об'єднуватися з іншими; всі діти мають право на інформацію).

На підставі аналізу результатів психолого-педагогічних досліджень і досвіду виховної роботи в школі можна стверджувати, що основи правових знань можуть успішно засвоюватись вже учнями початкових класів.

Ефективне здійснення громадянсько-правового виховання молодших школярів вимагає тісної взаємодії школи та сім'ї. Така взаємодія сприяє подоланню стихійного виховного впливу в сім'ї. Для цього школа має озброїти батьків певною сумою педагогічних, психологічних та правових знань, уміннями застосовувати ці знання у повсякденній виховній роботі з дітьми.

Список використаних джерел

1. [Будна](#) Н. Я і Україна. Громадянська освіта. Природознавство: зошит для контрольних робіт. 3 клас. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 40 с.
2. Васькович Й. Проблема правового виховання молоді // Право України. – 1997. – № 2. – С. 49–50.
3. Володько М. В., Карпов О. М. Правове виховання в школі, сім'ї – основа профілактики правопорушень серед учнівської молоді: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Гуманізація навчально-виховного процесу як засіб попередження правопорушень серед учнівської та студентської молоді» / за ред. В. М. Герасименка. – К.: ІСДО МО України, 1994. – С. 120–122.
4. Воронов Б. Предупреждение правонарушений несовершеннолетних // Воспитание школьников. – 1991. – № 5. – С. 3–9.
5. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття») // Книга вчителя початкової школи: довідково-методичне видання / упоряд. Г. Ф. Древаль, А. М. Заїка. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2006. – С. 99–120.
6. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх: навчально-методичний посібник. – К.: ВіАн, 1996. – 352 с.
7. Пилипенко Л. І. Становище в колективі ровесників як фактор морального

розвитку школяра // Початкова школа. – 1978. – № 7. – С. 19–22.
Русова С. Мої спомини. – К. : Україна-Віта, 1996. – 207 с.